

DISCOURSE ANALYSIS: MULTI-INTER-TRANSDISCIPLINARY FIELD

Merima Carmen Petrovici, Assist. Prof., PhD, Ecological University of Bucharest

Abstract: As a qualitative research strategy, discourse analysis has developed impressively, benefiting both from the development of linguistics, literary theory, semiotics, ethnomethodology, which highlighted the action-oriented language as social practice and also from the research of some famous scholars such as Umberto Eco, Roland Barthes, Paul Ricoeur.

In these context speeches are not mere statements, but social practices. The term “discourse” has many several meanings, in its broadest sense covering all forms of verbal interaction, oral or written, formal or informal.

This paper aims to demonstrate, as the title indicates, that discourse analysis is the intersection of disciplines in the field of social sciences and humanities, which will allow addressing both a horizontal (multi-interdisciplinarity) and vertical (transdisciplinarity) dimension.

Keywords: discourse analysis, research, social sciences, communication form.

Dintre mijloacele diverse prin care se poate realiza comunicarea umană, primul loc aparține limbajului sonor. Lingvistul elvețian Ferdinand de Saussure a demonstrat că limba este cel mai important sistem de semne, cuvântul fiind componentă esențială. Conceptul de semn a beneficiat de o abordare multidisciplinară fiind numitorul comun al domeniului socio-uman care include: filosofia, lingvistica, psihologia, sociologia, etc. Contemporan cu Saussure, filosoful american Charles Peirce întemeietor al semioticii spunea că „întreaga gândire se realizează prin semne”, ceea ce înseamnă că mai întâi gândim și apoi rostim/vorbim. Mai mult, în opinia lui Heidegger gândirea, limba, discursul împreună, constituie existența omului. Gândirea, trăirile, sentimentele noastre au fost și sunt traduse nu doar prin cuvinte, ci prin ce și cum rostim.

Din acest motiv de-a lungul timpului discursul, considerat ca o succesiune logică de fraze pornind de la un anumit subiect, a constituit pentru societate atât o dovadă a emancipării cât și a implicării civice individuale. În zilele noastre discursul este o noțiune fundamentală a lingvisticii, la granița acesteia cu filosofia limbajului, teoria comunicării, sociologia, psihologia etc., având ca fundament definiția dată de Foucault drept un „sistem logic și coerent de afirmații, practici sociale cu impact real, de producere de cunoștințe”¹.

Pentru o mai bună conceptualizare prezentăm mai întâi câteva caracteristici, iar apoi câteva definiții ale analizei discursului care:

- poate fi considerată metodă de cercetare calitativă;

¹ Foucault, M. *Les mots et les choses*, Gallimard, Paris, 1969, p.153.

-are ca scop înțelegerea mecanismului discursului, funcționarea lui ca instituție discursivă;

-prezintă diverse domenii de dezvoltare și aplicabilitate²: lingvistică; psihologie; sociologie; filozofie; științele educației; literatură; politică socială; științele comunicării și mass-media; antropologie; medicină socială; relații internaționale

-s-a dezvoltat în cadrul mai multor discipline (sociologie, etnometodologie, lingvistică, psihosociologie, etc.) și beneficiază de multiple accepțiuni.

Analiza discursului consideră că limbajul are un rol activ, constructiv și nu este un simplu instrument de cunoaștere a realității; prin limbaj pot fi construite alte realități și orice individ, eveniment sau stare de fapt pot fi descrise în diverse modalități. Merită amintit aici și filosoful Ludwig Wittgenstein datorită preocupărilor sale legate de studiul „jocurilor de limbaj”. Din această abordare a analizei discursului nu poate fi omis contextul social, deoarece reprezintă elementul care dă sens cuvintelor. Prin caracteristicile sale, analiza discursului este văzută ca o versiune a hermeneuticii și semioticii pentru științele sociale³.

Accepțiunea cea mai largă privește analiza discursului drept „analiză a uzului limbii”⁴ considerând limba o convenție adoptată de o comunitate umană în care funcționează ca sistem de semne și ca instituție socială.

În psihologie se consideră că generic, conceptul de analiză a discursului poate fi atribuit oricărei cercetări asupra limbajului și funcțiilor sociale ale acestuia și mai mult, se vorbește despre analiza discursului ca fiind metoda care studiază modul în care limbajul se structurează într-un anumit fel, încât produce semnificații și discursuri care operează independent de intențiile vorbitorului sau ale celui care scrie un text.

Van Dijk susține că analiza discursului este „studiul uzajului real al limbajului de către locuitori reali, în situații reale”⁵. Această definiție are ca fundament ideea potrivit căreia limbajul este o instituție socială comună tuturor indivizilor care îl utilizează, iar discursul este considerat ca vorbire individuală prin intermediul mesajelor. Din acest motiv, în spațiul anglo-saxon, analiza discursului este echivalentă cu analiza conversațională, iar discursul este considerat prin excelență, o interacțiune comunicațională.

O definiție care abordează perspectivele mai multor discipline, o oferă Dominique Mainguenu care spune că analiza discursului reprezintă „analiza articulării textului și a locului social în care acesta se produce”⁶. Această definiție nu este concordantă însă cu viziunea sociolingvisticii, interesată preponderent de varietatea lingvistică prezentă în cadrul unei societăți. Definiția este diferită și de perspectiva analizei conversaționale, care studiază modul de cooperare și regulile de conversație determinate de norme culturale în interiorul aceleiași limbi.

Prin obiectele de studiu ale sociolingvisticii și analizei conversaționale, se urmărește evidențierea faptului că discursul nu poate fi proprietatea exclusivă a unei discipline, ci are un

²Băban, A., *Metodologia cercetării calitative*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2002, p.124.

³*Ibidem*, p.122.

⁴Brown, G., Yule, G., *Discourse analysis*, Cambridge University, Press, Cambridge, 1983, p.1.

⁵Dijk, T.A. Van, *Discourse analysis: its development and application to the structure of news*, în „European Journal of Communication”, 1983, pp.20-43.

⁶apud Borțun D., Săvulescu, S., *Analiza discursului public*, SNSPA, 2004, p.7.

caracter multi-, inter- și transdisciplinar. Astfel discursul constituie obiectul de studiu al disciplinelor socio-umane iar cercetătorii acestora pot utiliza, în funcție de caz și context, modelele, teoriile, instrumentele analizei discursului.

Facilitarea înțelegerii realității reprezintă obiectivul conceptelor de multi-, inter- și transdisciplinaritate. Din acest motiv, în cercetarea științifică, acțiunea acestora va fi complementară. Principala distincție între multi și interdisciplinaritate constă în tipul relației statuate între disciplinele combinate: multidisciplinaritatea presupune studiul obiectului unei discipline utilizând metodele mai multor discipline; interdisciplinaritatea presupune acest studiu prin transferul metodelor dintre discipline, ceea ce va permite atât crearea unor discipline noi, cât și optimizarea și flexibilizarea instrumentelor existente, față de subiectul cercetării. Spre deosebire de cercetările multi-și interdisciplinare limitate între frontierele disciplinelor tradiționale, transdisciplinaritatea merge mai departe, vizând o unitate a cunoașterii dincolo de granițele acestor discipline. În opinia lui Basarab Nicolescu “transdisciplinaritatea privește -așa cum indică prefixul «trans»- ceea ce se află în același timp și între discipline, și înăuntrul diverselor discipline și dincolo de orice disciplină. Finalitatea ei este înțelegerea lumii prezente, unul dintre imperativele ei fiind unitatea cunoașterii”⁷.

Caracterul multi și interdisciplinar relevă din faptul că analiza discursului integrează: retorica (argumentarea, figurietc.), analiza conversațională (dialog, strategii, etc.), sociolingvistica (diversități și comunități lingvistice), psiholingvistica (utilizarea codului lingvistic).

Michel Meyer spunea că retorica e întâlnirea dintre om și limbaj, în care se ține cont de identitate și de diferențele dintre ființele umane. Dacă luăm în considerare definiția retoricii ca disciplină ce studiază discursurile al căror scop este convingerea ascultătorului, va fi limpede că discursurile vor fi construite în funcție de auditoriu și vor avea ca scop modificarea opiniilor acestuia.

Tratatele de retorică clasică, presupuneau ca părți componente⁸: *inventio* (modul de găsire a ideilor), *dispositio* (organizarea ideilor, părților discursului), *elocutio* (alegerea și dispunerea cuvintelor în frază, utilizarea figurilor de stil), *memorio* (memorizarea discursului) și *actio* (rostirea, enunțarea sa în public).

Retorica rediviva, neoretorica sau argumentarea este forma retoricii care acordă atenția cuvenită celor doi poli ai comunicării: emițătorul și receptorul. În acest context, neoretorica nu mai reprezintă arta vorbirii elegante, ci teoria comunicării persuasive, deoarece argumentarea devenit o componentă esențială a activității discursive, sau cum apreciază Daniela Roventă-Frumușani, „cheia comunicării într-o societate democratică”.

Pornind de la distincția lui Roland Barthes privind cei doi poli ai retoricii: *elocutio* și *dispositio*, trebuie subliniat că și în varianta teoriilor moderne ale limbii și discursului, sunt implicate ambele componente sub forma paradigmei și sintagmei.

⁷ Nicolescu, B., *Transdisciplinaritatea: Manifest*, traducerea din limba franceză de Horia Mihail Vasilescu, Editura Junimea, Iași, 2007, p.53.

⁸ cf. Șoitu., L., *Retorică audio-vizuală*, Cronica, Iași, 1993, p.11.

În 1938, filosoful american Charles Morris distinge în înțelegerea oricărui limbaj formal sau natural trei componente principale: sintaxa, semantica și pragmatica.

Analiza discursului se va sprijini pe pragmatică, disciplina care studiază limba privită nu ca ansamblu de semne, ci ca (inter)acțiune comunicativă, deoarece se referă la relația semn-utilizatori, la utilizarea semnelor și la efectele comunicării.

Evoluțiile diferitelor științe, școli, modele și teorii ale comunicării, au demonstrat faptul că pragmatica, parte a ansamblului științelor umaniste, este punctul de intersecție⁹ al: semioticii lui C.S. Peirce; teoriei actelor de vorbire inițiată de filozoful englez Austin și dezvoltată de J. R. Searle; studiului inferențelor pe care le realizează participanții la o interacțiune verbală, conform principiilor introduse de Grice, Sperber și Wilson; studiilor asupra enunțării lingvistice, care s-au dezvoltat în Europa prin contribuțiile lui Bally, Jakobson, Benveniste, Culioli, ș.a.; diverselor studii asupra argumentării; cercetărilor asupra interacțiunii verbale; anumitor teorii asupra comunicării, cum ar fi cele ale Școlii de la Palo Alto etc., adică al tuturor părților preocupate de limbă, vorbire și limbaj. Prin evidențierea puterii semnelor și a caracterului activ al limbajului, pragmatica încearcă să facă un pas înaintea retoricii și să rafineze anumite direcții de dezvoltare ale acesteia.

Analiza conversațională conform căreia conversația reprezintă o interacțiune verbală ale cărei forme diferă în funcție de scop, loc, timp, parteneri, este o componentă importantă a etnometodologiei. Prin *Studii de etnometodologie* (1967) Harold Garfinkel devine fondatorul etnometodologiei, știință care are ca obiectiv studierea „raționamentului practic de simț comun în situațiile obișnuite de acțiune”¹⁰.

„Analiza discursului și analiza conversației sunt două modele de abordare a actelor de comunicare care urmăresc să explice felul cum coerența discursivă este produsă și receptată atât prin, cât și dincolo de expresiile lingvistice”¹¹.

Din cele anterior prezentate, a rezultat caracterul multi- și interdisciplinar, la care se adaugă transdisciplinaritatea analizei discursului, evidențiată de Mainguenu prin definiția „analiza articulării textului și a locului social în care acesta se produce”, deoarece: textul reprezintă obiectul de studiu al lingvisticii textuale și locul social este studiat de sociologie și etnologie. Mainguenu consideră că textul și locul social sunt componente indisociabile, asemeni fețelor unei foi de hârtie, comparație folosită și de Saussure pentru a desemna cele două componente ale semnului: semnificatul și semnificantul. În această accepțiune, discursul va reprezenta un text, un loc social și un mod de enunțare care le articulează.

Se poate spune că analiza discursului, fundamentată de tendințe importante din anii ‘60: lingvistica textuală; etnografia comunicării; școala franceză de analiză a discursului; Școala de la Palo Alto și etnometodologia armonizează diverse perspective și se bucură în continuare de atenția cercetătorilor care au ca scop afirmarea identității analizei de discurs, precum și a trăsăturilor care o disting de alte metode.

⁹cf. Borșun D., Săvulescu, S., *op.cit.*, p.17.

¹⁰ apud Mattelart, A., Mattelart, M., *Istoria teoriilor comunicării*, traducere Ioan Pânzaru, Editura Polirom, Iași, 2003, p.102.

¹¹Vidam, T., *Reflecții asupra ființei, limbajului și comunicării*, în „Revista de filozofie”, tomul LV, nr.3-4, Editura Academiei Române, București, 2008, p.402.

BILBIOGRAPHY:

- Băban, Adriana, *Metodologia cercetării calitative*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2002.
- Borțun, Dumitru, Săvulescu, Silvia, *Analiza discursului public*, SNSPA, 2004.
- Brown, G., și Yule, G., *Discourse analysis*, Cambridge University, Press, Cambridge, 1983.
- Dijk, T.A. Van, *Discourse analysis: its development and application to the structure of news*, în „European Journal of Communication”, 1983.
- Foucault, Michel, *Les mots et les choses*, Gallimard, Paris, 1969.
- Mattelart, Armand, Mattelart, Michele, *Istoria teoriilor comunicării*, traducere Ioan Pânzaru, Editura Polirom, Iași, 2003.
- Nicolescu, Basarab, *Transdisciplinaritatea: Manifest*, traducere Horia Mihail Vasilescu, Editura Junimea, Iași, 2007.
- Șoitu, Laurențiu, *Retică audio-vizuală*, Cronica, Iași, 1993.
- Vidam, Teodor, *Reflecții asupra ființei, limbajului și comunicării*, în „Revista de filozofie”, tomul LV, nr.3-4, Editura Academiei Române, București, 2008.